

ROOISE STREKEN 21: 'GOED GEMUTST IN ROOI'

Van Gasthuis naar Museum

Bijna 550 jaar hebben er in het Sint-Paulusgasthuis vooral arme, oudere, alleenstaande vrouwen, gewoond. Als de laatste bewoonster in januari 1971 vertrekt wordt het gasthuis helemaal gerestaureerd en worden in 1975 de VVV en de collectie 'Brabantse mutsen en poffers' van de Heemkundige Kring 'De Oude Vrijheid' in dit rijksmonument ondergebracht. De collectie is samengebracht door August van Breugel, gemeente-architect, voorzitter van de heemkundige kring en verzamelaar van Brabantse mutsen en poffers. Later is de collectie enorm uitgebreid door vele schenkingen van de nazaten van de draagsters.

August van Breugel

In het verleden is in bijna alle culturen en streken, óók in Rooi, een vrouwenhoofd bedekt geweest. Niet alleen nu, maar ook vroeger, hebben vrouwen aandacht gehad voor hun uiterlijk. Uiteraard is dit ook afhankelijk van de financiën, men moet het zich kunnen veroorloven en van de persoonlijke voorkeur.

Aan het einde van de 19^e eeuw hebben ze een muts gedragen met lintversiering en onder invloed van de mode zijn hier bloemen aan toegevoegd.

De opkomst van kunstmest en de aanschaf van moderne landbouwmachines (na de landbouwcrisis van 1880) maken namelijk dat het de boeren economisch beter gaat en dat de boerin daardoor over meer financiële middelen kan beschikken om aan haar hoofdtooi te besteden.

Eén provincie, veel verschillen!

Brabant heeft een rijke traditie wat betreft de mutsendracht, verdeeld over West-Brabant, Midden- en Oost-Brabant.

In **West-Brabant** draagt men een dubbele muts met daarop een kroezel of kroon, een rijk versierde tooi. Onder deze muts wordt een zwarte ondermuts gedragen. Deze heeft twee functies : ten eerste en het meest belangrijk, voorkomt deze dat de witte muts snel vies wordt. In die tijd wassen de vrouwen hun haar immers maar één keer per week. En ten tweede komt het patroon van de geborduurde bol van de muts op die manier goed uit.

In de zuidwesthoek van Brabant is er ook nog de speldenmuts, waarin soms wel twee- tot driehonderd speldjes zorgvuldig zijn verwerkt.

kroezel of kroon

speldenmuts

In **Midden-Brabant** dragen de plattelands vrouwen ook een zwarte ondermuts. Daarop wordt een witte daagse muts gedragen, de zogenaamde gazen muts óf men draagt een mooie kanten muts. Op zon- en feestdagen en bij bijzondere gelegenheden wordt daarop een poffer gedragen, een hoefijzervormige mutsversiering, die is samengesteld uit een krans van kunstbloemen, geplooide tule en kant, genaaid op een romp van stijf gaas. Aan de achterzijde zijn vier brede linten met franjes bevestigd.

Het kostbaarste onderdeel van een muts-met-poffer is de aan de onderrand van de muts verwerkte kant: meestal een strook gekloste Belgische kant. Kant kan in die tijd wel 60 gulden per el kosten (68 cm). 60 gulden is voor die tijd heel veel geld als men bedenkt dat een gewone arbeider hier vaak meer dan een maand voor moet werken. De mutsenbodem, achterkant van de muts, is van geborduurde tule.

Jonge meisjes van het platteland dragen in die tijd tot de leeftijd van ongeveer 18 jaar altijd een zwarte kindermuts van satinet of merinos, gebreid of gehaakt. Als ze gaan trouwen mogen ze een muts en poffer laten maken. Ook voor de moeder van de bruid wordt dan vaak een nieuwe poffer gemaakt. Marskramers uit o.a. Tsjechië, België en Frankrijk voorzien de poffermaakster van een rijk assortiment van kunstbloemen, tule en kant. De boerinnen kunnen daar hun keuze uit maken. De poffermaakster weet vaak met eenvoudig gereedschap ware kunstwerken te ontwerpen. Sint-Oedenrode is in deze streken het fabricagecentrum voor de poffers. Er zijn op een gegeven moment zelfs zes adressen waar men poffers kan kopen en laten maken. Een ervan is de winkel van Hanneke Koenen in het Kofferen. Zij heeft diverse poffermaaksters opgeleid. In Rooi worden dan ook heel mooie poffers en mutsen gedragen. Naast poffermaaksters zijn er ook mutsenwasters die de mutsen wassen en weer opnieuw opmaken. De poffer zelf kan niet gewassen worden en wordt daarom elke keer als deze gedragen is, stofvrij opgeborgen in een speciale doos met blauw papier, ook om het verkleuren van de bloemen te voorkomen.

De winkel van Hanneke Koenen

Poffer

Kanten muts

Oost-Brabant is duidelijk armer vanwege de vele weinig opbrengende zandgronden. De mutsjes die hier gedragen worden zijn dan ook wat simpeler. Ze worden meestal van batist gemaakt, kunstig opgemaakt met broderie, knipsels en plooiwerk. De Oost-Brabantse poffer die ten oosten van Tilburg gedragen wordt gaat ook over de provinciegrenzen heen, zoals het land van Maas en Waal, de Bommelerwaard en het Rijk van Nijmegen. Ook in Noord-Limburg en zelfs aan de andere kant van de Duitse grens wordt de poffer gedragen. In Limburg wordt de poffer een 'toer' genoemd. In de dorpen rondom Eindhoven draagt men de Eindhovense muts. Deze kent per dorp kleine variaties. Rondom Tilburg draagt men de Tilburgse muts, een simpel mutsje met twee korte staartjes en allerlei verschillende uitingen van plooi en roltechniek, het zogenaamde weversmutske. De Bossche muts wordt in Den Bosch in de meest simpele uitvoering gedragen, maar heeft een groot verspreidingsgebied in de Kempen en is ook zeer populair bij dienstbodes.

De poffer is een echt plattelandsgebeuren en wordt dan ook vooral door boerinnen, maar ook de vrouw van de bakker, de molenaar, de hoefsmid en vrouwen die zich met de boerenstand identificeren, gedragen. In de burgerij wordt geen poffer gedragen. Daar dragen de dames een hoedje, meestal een Capottehoedje gemaakt van fluweel of gevlochten stro met veertjes. Ook heel sjiek! De vrouwen uit de hoogste standen dragen ook een hoed en laten zich daarbij leiden door de Parijse mode. Dat is het sjiekst!

Op de pof of oppoffen?

De poffer is rond 1880 ontstaan uit een bescheiden mutsversiering van geplooid stof en linten, het zogenaamde 'passe'. Door de toenemende welvaart en door de onderlinge rivaliteit van de vrouwen, groeien de poffers in de loop der tijd in hoogte en breedte. Het spreekwoord 'wie het breed heeft, laat het breed hangen' komt hier vandaan. Het woord 'poffer' heeft overigens niets te maken met 'het op de pof kopen' van het hoofddekseel. Een trotse boerin wil er simpelweg mee pronken, vooral de vrouwen uit de rijkere boerenstand. De naam 'poffer' is afkomstig van het 'poffen' van de muts, zoals bij pofmouwen.

Rouw in de 1^e en 2^e graad

Als er een ouder, echtgenoot of kindje is overleden (1e graad) is een **vrouw** een jaar en zes weken in de rouw. Bij het overlijden van overige familieleden (2e graad) een half jaar en drie weken. De lengte van de rouwperiode is cultureel bepaald maar voor een weduwe is het vaak ook heel praktisch, want tijdens de rouw mag niet hertrouwd worden. Het voorkomt dus allerlei speculaties over het vaderschap bij de geboorte van een nieuw kindje in de rouwperiode.

In die periode dragen de vrouwen speciale poffers en mutsen. Deze zijn veel eenvoudiger van uitvoering zonder gekleurde bloemen en bijzondere versierselen. Men maakt bijv. van rolletjes stof en verbandgaas een eenvoudige creatie. Soms wordt de stof versierd d.m.v. het maken van gaatjes met bloklood en ponsijzer. Vaak wordt zo'n poffer pas gemaakt als er iemand is overleden. Om toch aan te geven dat men in de rouw is wordt een falie gedragen.

Falie

Rouwpoffer 1^e graad

Glorietijd van de poffer

De poffer beleeft haar glorieperiode tussen 1870 en 1920, daarna begint de teruggang al. De Eerste Wereldoorlog (1914-1918) speelt hierin een rol doordat de handelsblokkades verhinderen dat de materialen die voor de poffers nodig zijn, geleverd kunnen worden. Dat geldt natuurlijk ook voor de Tweede Wereldoorlog (1939-1945). Bovendien, en dit speelt een grote rol bij het verdwijnen van de poffer, heeft vanaf het begin van de vorige eeuw de fiets haar intrede gedaan. De fiets wordt voor veel mensen HET vervoermiddel. Het is niet gemakkelijk om met een poffer op het hoofd te fietsen, deze waait immers af.

Moeder Bekkers, de moeder van de bisschop, heeft de poffer tot het laatst (1973) gedragen. Deze poffer is in 1993 door haar kinderen in bruikleen gegeven aan het museum, nadat deze door mevrouw Ans van den Bosch-van Dillen uit Vught zorgvuldig is gerestaureerd. Een waar pronkstuk.

De moeder van bisschop Bekkers met poffer

Vrouwke met poffer

Geïnteresseerd geraakt in mutsen en poffers? Kom dan in het Rooise Mutsenmuseum de collectie eens met eigen ogen bekijken. Wel even wachten totdat de coronacrisis voorbij is en het museum weer open is.

Door: heemkundige kring 'De Oude Vrijheid', werkgroep geschiedenis

Contact: secretariaat@oudevrijheid.nl

Extra informatie op www.oudevrijheid.nl klik op Rooise Streken

**HEEMKUNDIGE KRING
DE OUDE VRIJHEID
Sint-Oedenrode**